

Lovforslag nr. L 172. Fremsat den 14. januar 1992 af Lysholm Christensen (KRF), Glønborg (KRF), Kofod-Svendsen (KRF) og Inger Stilling Pedersen (KRF)

Forslag

til

Lov om friuniversiteter

§ 1. Friuniversiteter kan oprettes efter de regler, der er angivet i denne lov.

Stk. 2. Friuniversiteter kan omfatte et eller flere fakulteter inden for samme fagområde som på statsuniversiteterne eller andre højere læreanstalter.

§ 2. Formålet med friuniversiteter er at give undervisning og drive forskning på videnskabeligt niveau og på frit ideologisk grundlag.

§ 3. Oprettelse af et friuniversitet skal anmeldes til undervisnings- og forskningsministeren, som godkender det videnskabelige niveau. Anmeldelsen skal indeholde oplysning om friuniversitetets styre og lærerkræfter og om det eller de fag, i hvilke der undervises og forskes.

Stk. 2. Undervisnings- og forskningsministeren fastsætter nærmere regler om fremgangsmåden ved oprettelse af et friuniversitet, herunder om anmeldelse m.v.

§ 4. Et friuniversitet styres af en bestyrelse og et repræsentantskab.

§ 5. Bestyrelsen består af 9 medlemmer, der vælges for en 3-årig periode. Der vælges 3 bestyrelsesmedlemmer hvert år. Genvalg kan finde sted.

Stk. 2. Bestyrelsen, der varetager den daglige drift af universitetet, er ansvarlig over for undervisnings- og forskningsministeren med hensyn til sikring af det faglige niveau.

§ 6. Repræsentantskabet er et friuniversitets øverste myndighed og består af 25-45 medlem-

mer. Af disse udpeges to af undervisnings- og forskningsministeren, ligesom lærergruppen, de studerende og de øvrige ansatte skal have sæde i repræsentantskabet.

§ 7. Reglerne om valg af medlemmer til bestyrelse og repræsentantskab og forretningsorden for disse organers virke og kompetence fastsættes af friuniversitetet i et regulativ, som godkendes af undervisnings- og forskningsministeren.

§ 8. Rektor, professorer, lektorer, adjunker eller andre hel- eller deltidsansatte lærere udnævnes af bestyrelsen. De udnævnte skal underkastes samme faglige bedømmelse og have samme faglige kvalifikationer, som kræves for udnævnelse af universitetslærere.

§ 9. Friuniversiteter, der er oprettet og styres i overensstemmelse med reglerne i denne lov, kan afholde eksamen og udstede eksamensbeviser med gyldighed svarende til de statslige universiteters og højere læreanstalters eksamensbeviser.

Stk. 2. Nærmere regler om friuniversiteters eksamensret, herunder om de fag, i hvilke retten erhverves, og pensumkravene i de pågældende fag, godkendes af undervisnings- og forskningsministeren.

§ 10. Friuniversiteter, der opfylder betingelserne stillet i denne lov og dertil knyttede bekendtgørelser, kan opnå statstilskud.

§ 11. Loven træder i kraft den 1. august 1993.

Bemærkninger til lovforslaget

Almindelige bemærkninger

Det danske samfund er båret af et frihedsideal, som bl.a. har givet sig udslag i friskoler, frie fagforeninger, valgmenigheder og frikirker.

I de senere år har samfundet ønsket at anvende frihedsmodellen på løsning af andre problemer, f.eks. i form af frikommuner.

Undervisningen er et af de områder, hvor friheden findes betydningsfuld.

Det undrer ikke, da undervisningen i folkeskolen ikke kun er kundskabsmeddelende. Det drejer sig også om at bibringe færdigheder, at stimulere fantasien, at øve selvstændighed og kritisk sans og at forberede eleverne både til medbestemmelse og medansvar i samfundet.

Men der vil altid være forskellige opfattelser af, hvilke værdier og normer man skal lægge vægt på, hvilke politiske og religiøse holdninger der er de rigtige osv.

Derfor er friheden så fundamental netop på undervisningsfeltet, og siden 1855 har danske forældre haft en lovfæstet ret til selv at sørge for deres børns undervisning enten i form af hjemmeundervisning eller i en friskole.

Frihedslinjen er gennem årene fulgt op af lovgivning om bl.a. tilsyn og økonomisk tilskud, og den liberale skolepolitik har medført, at godt 10 pct. af de undervisningspligtige elever nu går i en eller anden form for fri skole.

Selv om udgangspunktet for undervisningsfriheden har været den undervisningspligtige alder, er frihedsideen trængt igennem også på højere undervisningsniveau. På tilsvarende måde har man oprettet Den Frie Lærerskole i Ollerup, som på visse lovfæstede betingelser, jf. lovbekendtgørelse nr. 90 af 10. februar 1989 om statsstøtte til Den Frie Lærerskole, nyder statsstøtte efter reglerne i lov om statsstøtte til visse private skoler, jf. lovbekendtgørelse nr. 659 af 25. oktober 1988, som ændret ved § 44 i lov nr. 411 af 6. juni 1991 om friskoler og private grundskoler m.v.

På det højeste undervisningsniveau, universiteterne, har grundtanken om frihed ikke givet sig udslag i oprettelsen af frie institutioner. Der er dog nu åbnet

mulighed for forsøg med frifakulteter inden for den bestående lov om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner, jf. lovbekendtgørelse nr. 358 af 26. maj 1989, mens oprettelse af autonome universiteter ikke har lov hjemmel.

Et tilløb til noget sådant er taget ved det naturvidenskabelige fakultet ved Århus Universitet, der har fået dispensation fra styrelsesloven til et forsøg med etablering af et frifakultet.

Friuniversiteter i andre lande

Det er vanskeligt at drage direkte sammenligninger med USA. Højere undervisning er ikke et føderalt anliggende hverken lovgivningsmæssigt eller administrativt. Det er tilmed i meget vid udstrækning overladt til private institutioner, der finansieres af fonde, og/eller betalingsundervisning.

Det følger imidlertid allerede af denne struktur i undervisningssystemet såvel som af historiske amerikanske traditioner, at der netop i USA er udstrakt frihed i den her omhandlede sammenhæng. Nogle af de mest ansete og anerkendte amerikanske universiteter som f.eks. Harvard, Yale og Princeton er netop, hvad man kunne kalde friuniversiteter, og få eksamensbeviser åbner så mange døre i USA som et afgangsdiplom fra disse universiteter.

I Norge findes et Menighedsfakultet (Free Faculty of Theology), der giver uddannelse og eksamen i teologi, kristendomskundskab og pædagogik, en missionshøjskole i Stavanger, der har ret til at afholde teologisk embedseksamen, et lærerakademi i Bergen, der underviser i og har eksamensret i kristendomskundskab og pædagogik, og et bedriftsøkonomisk institut i Oslo, der er interessant ikke mindst herved, at frihedsideen således er praktiseret ikke blot på det ideologiske område.

Alle disse højere uddannelsesinstitutioner får og har i en lang årrække fået tilskud til driften fra den norske stat.

I Holland findes tre friuniversiteter fuldt udbygget med alle fagdiscipliner. De behandles alle på lige fod med statsuniversiteterne. Således får de fuld offentlig dækning af deres udgifter, har samme status

som statsuniversiteterne, herunder ikke blot eksamensret, men også ret til at tildele licentiat- og doktorgrader. De udsteder eksamensbeviser med samme gyldighed og med kompetence som andre universiteter, anvender lærerkræfter, der opfylder betingelserne for ansættelse ved andre universiteter, og har i øvrigt en betydelig søgning, således (i 1988) ca. 30.000 studerende ud af (ca.) 150.000 studerende ved alle Hollands 13 universiteter.

Uanset at friuniversiteterne som anført ikke blot får tilskud, men får offentlig dækning af samtlige udgifter, har staten ikke forbeholdt sig nogen særlig indflydelse eller ret til indblanding. På statsuniversiteterne udpeges bestyrelsesformanden af undervisningsministeren, men på de frie universiteter vælges formanden af en forening, som er uafhængig af ministeren.

I Frankrig findes et Institut Catholique, der i det væsentligste svarer til frifakultetsbegrebet, og som eksisterer i Paris og i fire andre større byer.

På de punkter, hvor sammenligninger er særlig relevante, det vil navnlig sige finansiering og eksamensret, indtager også Institut Catholique en anerkendt position.

Der ydes tilskud til driften fra undervisningsministeriet. Instituttet har eksamensret, og eksamensbeviserne er statsgodkendte, hvilket vil sige, at en kandidat fra instituttet har samme erhvervskompetence som kandidater fra statsuniversiteterne. Instituttet, der underviser i teologi, litteratur, humaniora og naturvidenskab, forestår endvidere forskning og rekrutterer lærerkræfter på samme basis som statsuniversiteterne.

I England har tanken om friuniversiteter slået rod gennem oprettelsen af The University of Buckingham, der i 1973 indstiftedes som »et ikkeoverskuds-givende selskab registreret som en velgørende uddannelsesinstitution«. Institutionens struktur blev ændret og udvidet i 1983, hvor man gik over til at tildele de traditionelle universitetsgrader i England, Bachelor of Arts, Bachelor of Science og Bachelor of Law. Friuniversitetet er økonomisk uafhængigt, opretholder et akademisk niveau, der er direkte sammenligneligt med de etablerede universitetsuddannelser, og har haft en stadig stigende søgning.

I Tyskland er frifakulteter i forskellige former et ret udbredt fænomen. Blandt andet finansieringsformen varierer betydeligt fra tilfælde til tilfælde (selvfinansiering, blandingsøkonomi, offentlige tilskud), men fælles for de forskellige varianter er, at de nyder betydelig anseelse, er engageret både i undervisning og forskning, anvender højt kvalificerede lærerkræfter, udbyder et bredt spektrum af fag, herunder – bortset fra de specielt kirkelige universiteter og fag-

højskoler – økonomi, medicin og naturvidenskab, og har både eksamensret og ret til at tildele akademiske grader – alt under forudsætning af, at de opfylder nogle betingelser for at opnå statslig anerkendelse.

Sammenfattende må det konstateres, at begreberne frifakulteter eller friuniversiteter er udbredt i den vestlige verden, og at fuld ligeberettigelse og offentlig støtte fremtræder som gennemgående karaktertræk – naturligvis under visse forudsætninger, som f.eks. at rekrutteringen af lærerkræfter opfylder samme betingelser som dem, der stilles til statens undervisningsinstitutioner.

På denne baggrund og ligeledes på baggrund af frihedstankens dominerende rolle på det danske undervisningsområde har Kristeligt Folkeparti anset det for ønskeligt, at der ad lovgivningsvejen åbnes mulighed for at oprette friuniversiteter.

Bemærkninger til lovforslagets enkelte bestemmelser

Til § 1

Der skabes herved den i dag manglende hjemmel til at oprette friuniversiteter, ligesom der dannes en ramme omkring friuniversiteternes rettigheder og forpligtelser.

Til § 2

Som lovforslagets formålsbestemmelse er denne bestemmelse særlig central. Der henvises i øvrigt til de almindelige bemærkninger.

Til § 3

Ligesom der er givet detaljerede regler om oprettelse af friskoler, jf. lov nr. 411 af 6. juni 1991 om friskoler og private grundskoler m.v., forudsætter friuniversiteters opnåelse af fordele (eksamensret og statstilskud), at der følges præcise regler om oprettelsen. Paragraffen fastsætter bl.a. nogle fundamentale principper om anmeldelse m.v.

Til §§ 4–7

Som ethvert andet foretagende må et friuniversitet have en styrelse, og friuniversitetets privilegier f.eks. i form af eksamensret og statstilskud er ved §§ 9 og 10 gjort betinget af, at regelsættet om styrelsen er iagttaget.

Styrelsesreglerne er udformet med bl.a. forskellige udenlandske modeller som fortilfælde.

Det vigtigste principielle spørgsmål i denne forbindelse er statens indflydelse. På den ene side ville det stride mod den bærende frihedside, hvis staten skulle have en bestemmende eller på anden måde

dominerende indflydelse. På den anden side må der sikres staten et effektivt indseende med det faglige niveau som modstykke til, at der gives friuniversiteter eksamensret og statsstøtte.

Statens indflydelse sikres derved, at undervisnings- og forskningsministeren skal godkende valg-regulativ, forretningsorden og det videnskabelige niveau.

Samtidig er der ikke givet staten nogen beføjelse til at give instrukser eller til at lede et friuniversitet.

Ved fastsættelsen af bestyrelsens og repræsentantskabets størrelse er der taget hensyn til, at de bør være store nok til at give plads for alsidige interesser og synspunkter, men dog ikke bør have en størrelse, der kunne virke hæmmende på beslutningsprocessen.

Til § 8

Det er et fundamentalt led i det påtænkte system, at undervisning og forskning skal ligge på samme høje niveau som ved universiteterne i øvrigt. For så vidt angår de højere læreanstalter under Undervisnings- og Forskningsministeriet er den høje faglige kvalitet sikret gennem bekendtgørelse nr. 597 af 3. december 1975 om ansættelse i professorstillinger, videnskabelige adjunkt/lektorstillinger og eksterne lektorater ved de højere uddannelsesinstitutioner under Undervisnings- og Forskningsministeriet. Undervisnings- og forskningsministeren skal tage hensyn hertil ved godkendelsen af det faglige niveau, jf. lovforslagets § 3.

5

Til § 9

Som det også fremgår af de generelle bemærkninger, er et hovedformål med lovforslaget at sikre friuniversiteter eksamensret. Forudsat at de faglige kvalitetskrav er opfyldt, er det udtryk for forskelsbehandling at nægte friuniversiteter eksamensret. På den anden side kan denne ret ikke gives generelt, men må være begrænset til bestemte fag og må kunne knyttes til særlige betingelser, f.eks. vedrørende pensum i det pågældende fag. Det vil være naturligt, at undervisnings- og forskningsministeren godkender de nærmere regler herom.

Til § 10

Muligheden for statsstøtte til friuniversiteter som til andre frie undervisningsinstitutioner er en del af lovforslagets bærende tankegang. I denne bestemmelse fastslås blot princippet, idet det med hensyn til de nærmere regler er tilstrækkeligt at henvise til og anvende statsstøtteleven, jf. lovbekendtgørelse nr. 659 af 25. oktober 1988, som ændret ved § 44 i lov nr. 411 af 6. juni 1991 om friskoler og private grundskoler m.v. Muligheden for at indføre særregler er hjemlet med fortilfælde i lovbekendtgørelse nr. 90 af 10. februar 1989 om statsstøtte til Den Frie Lærerskole.

Til § 11

Det er både traditionelt og naturligt at lade en lov af denne art træde i kraft noget før et nyt universitetsårs begyndelse.